

Van de redactie – Redactioneel

Het is begin 2025. In de Hemel der Historici is Jan Romein het nieuwste nummer van *BMGN – Low Countries Historical Review* aan het lezen. Nu eens knikt hij instemmend, dan weer kan hij een diepe zucht niet onderdrukken. Renée Doehaerd, die het nummer al vóór hem heeft gelezen, kijkt verbaasd en ook licht geïrriteerd op van het boek waarin ze is verdiept. De dialoog die zich daarna ontspint, verdient het om integraal te worden overgenomen uit de *Handelingen van de Hemel der Historici* (voortaan *HHH*).

1

Doehaerd: Waaraan erger je je, Jan? Persoonlijk heb ik erg genoten van dit nummer.

Romein: Omdat alle artikelen door vrouwen geschreven zijn, waarschijnlijk?

Doehaerd: Dat vond ik inderdaad fijn om te zien, ja. Al had ik, toen ik in 1951 als tweede vrouw ooit tot hoogleraar geschiedenis aan een Belgische universiteit werd benoemd, gehoopt dat we dit vandaag niet meer bijzonder zouden vinden. Het doet me trouwens wel wat verdriet dat er geen enkele Belgische auteur tussen zit.

Romein: Maar Tjamke Sniijders is toch verbonden aan een Belgische universiteit?

Doehaerd: Dat is wel waar, maar het lijkt toch nog altijd moeilijk om Belgische auteurs voor het blad te werven – ook al zitten er naar verluidt verschillende Belgen in de redactie van het tijdschrift. Gelukkig komt in dit nummer zowel het Noorden als het Zuiden aan bod. Dat is toch zoals jij het graag zag? Weliswaar wordt niet de hele regio bestreken ‘van Duinkerken tot Delfzijl’ – zoals je die zelf omschreef in je *De Lage Landen bij de Zee* uit 1934, maar er staan artikelen in over Luik, Utrecht en Amsterdam. Met die Heel-Nederlandse benadering voor ogen heb jij tijdens de oorlog toch de aanzet gegeven tot de *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*? En het is toch ook die benadering die, lang na je veel te vroege dood helaas, de basis vormde voor de *Bijdragen en Mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*? Is dat dan geen reden om een beetje trots te zijn, Jan?

Romein (breed glimlachend): Ja, je hebt wel gelijk. (*Tijdens de lange stilte die hierop volgt, betreft zijn gezicht weer*). En toch hebben de universitaire historici van vandaag niet goed naar mij geluisterd.

Doehaerd: Hoezo?

Romein: Ten eerste legde ik me helemaal niet alleen toe op de geschiedenis van de Lage Landen, maar was ik een groot pleitbezorger van meer globale benaderingen van het verleden. In dit nummer vind ik daar niets van terug. Moeten de lezers van het blad vandaag voor dit soort benaderingen dan terecht bij auteurs van buiten de universitaire wereld, zoals die van het boek dat jij daar nu aan het lezen bent? (*dat blijkt Revolusi van David Van Reybrouck te zijn, nvdr*).

Doehaerd: Oh, maar die globale aanpak en de aandacht voor het koloniale verleden van België en Nederland zijn de voorbije jaren al vele malen aan bod gekomen in het

tijdschrift en naar verluidt zal dat in de volgende nummers nog gebeuren. Maar er was nog een reden waarom je je niet gehoord voelt?

Romein: Ja, en daar til ik nog zwaarder aan. Toen ik in 1939 na veel gedoe mijn ambt aanvaardde als hoogleraar Vaderlandse Geschiedenis aan de Gemeente-Universiteit van Amsterdam, drukte ik mijn diepe bezorgdheid uit over ‘de vergruizing van het historische beeld’. (*begint op docerende wijze te spreken*) Ik doelde in de eerste plaats op de historiografie van de Tachtigjarige Oorlog, maar mijn diagnose ging eigenlijk veel breder. De toenemende specialisatie van de academische geschiedbeoefening, zo betoogde ik, maakte het vertellen van meeslepende en betekenisvolle verhalen onmogelijk. Historici onderwierpen het verleden steeds vaker aan een microscopische, steeds minder aan een telescopische blik.

Doehaerd: Ja, dat herinner ik me goed. Die tekst werd veel gelezen onder historici van onze generatie.

Romein: Maar die van de huidige generatie blijkbaar niet meer. Ze hebben gewoon mijn advies in de wind geslagen. In plaats van te trachten het uiteengespatte geschiedbeeld te lijmen, bestuderen ze elk van die fragmenten afzonderlijk, en zonder onderlinge samenhang. Best wel interessant, dat artikel van Tjamke Sniijders over de politiek van boekenlijsten in de Volle Middeleeuwen, dat van Fieke Smitskamp over het wijzigende klankgebruik in zeventiende-eeuwse theaterteksten, en dat van Nelleke Tanis over *coping strategies* van negentiende-eeuwse weduwen na een cholera-epidemie. Maar hoe passen we dat in grotere verhalen? Hoe kunnen we daar een theoretische geschiedenis rond bouwen? En kunnen deze verhalen ons vandaag nog inspireren?

Doehaerd (*met de ogen rollend*): Ben je daar weer met je systeemdwang? Het is niet omdat deze artikelen over duidelijk afgelijnde thematieken gaan, en omdat er geen personen in aan bod komen die Annie (*Verschoor, de echtgenote van Jan Romein, nvdr*) en jij als *Erflaters der beschaving* zouden bestempelen, dat ze zonder belang zouden zijn. Is het niet aan ons, historici, om juist deze aspecten van het leven zichtbaar te maken, niet in de eerste plaats om wat ze vandaag nog voor ons kunnen betekenen, maar precies vanwege hun anders-zijn? Het doet me denken aan wat ikzelf op 31 maart 1946 – ik was toen nog archivaris – vertelde op een bijeenkomst van de Belgische Vereniging voor Archivarissen, Bibliothecarissen en Conservatoren van Musea. Ik bepleitte toen om elk document te bewaren ‘dat het gedrag van groepen weerspiegelt, en dat derhalve door zijn draagwijdte een algemeen karakter bezit’. De toekomstige historicus moest zich kunnen voorstellen, zo ging ik voort, ‘wat in onze tijd het gedrag is geweest van een arbeider, van een landbouwer, van een geldmagnaat, van een handelaar, van een bediende, van een music-hall artiest, van een hoogleraar, van een bankier, enz.’ Want dat wilde ik als historica ook kunnen doen over mensen en groepen in het verleden.

Romein: Amai (*hij had in de hemel al een aardig woordje Vlaams geleerd, nvdr*), kan jij je hele oeuvre zo uit het hoofd opzeggen?

Doehaerd (*licht blozend*): Nee, absoluut niet, maar deze passage werd vijftienvintig jaar geleden – kort voor mijn overlijden dus – geciteerd in het proefschrift van een toen nog jonge Belgische historicus. Als ik me niet vergis, is hij momenteel voorzitter van de redactie van *BMGN*. Maar wat ik wilde zeggen is dat wat ik toen van historici verwachtte, wordt waargemaakt door de auteurs van dit nummer. Als vrijzinnige vrouw die aan de Vrije Universiteit Brussel doceerde, vind ik het bijvoorbeeld fascinerend om vast te stellen dat het trinitaristische denken voor monniken in de volle middeleeuwen zo belangrijk was dat ze dit

via hun boekenlijsten trachtten te verspreiden. En is het niet intrigerend dat toeschouwers van Vondels toneelstukken veel vaker de prestigieuze /z/-klank hoorden dan wie naar stukken van Bredero ging kijken? Is het niet relevant te zien hoe inventief weduwen uit arbeiders- en lagere middenklasse vóór de ontwikkeling van de welvaartstaat moesten zijn om zich overeind te houden tijdens en na een epidemie? Hoe blij ben ik dat de bronnen bewaard zijn om de ervaringen van al deze groepen zicht- en zelfs hoorbaar te maken! En ik ben niet weinig jaloers op de historici van vandaag, die over complexe digitale methoden beschikken om deze ervaringen ook aan specifieke groepen en perioden te linken.

Romein: Ja, je hebt misschien gelijk, maar...

Eric Defoort (*die intussen was aangeschoven*): ... maar jij zou tóch graag het grote systeem achter al die ervaringen willen ontdekken? Ach, jij bent echt het type 'klauwende historicus' waarmee ik ooit afrekende in een boekje...

Op dit punt gekomen laten we deze historici in hun discussie zonder eind, waarbij trouwens alsmear meer vakgenoten aansluiten. Wie geïnteresseerd is, kan ze lezen in de *HHH*, waarvan het woorden aantal zelfs door de strafste digitale tool niet te meten valt. Als voorzitter van de redactie van *BMGN* ben ik uiteraard verheugd dat het blad zoveel discussie blijft losweken in het bovenmaanse, en kan ik alleen maar hopen dat iets daarvan ook in het ondermaanse gebeurt. Het doet me vooral plezier dat dit tijdschrift een forum blijft bieden om de meest diverse levensvormen en -ervaringen te bestuderen op dit relatief beperkte grondgebied waarin zich zoveel gemeenschappelijkheden, maar ook zo'n intense verschillen hebben ontwikkeld. Na zes jaar in de redactie – waarvan drie jaar als voorzitter – neem ik met dit redactioneel afscheid, al zal ik het tijdschrift als lezer natuurlijk blijven volgen.

Met veel vertrouwen geef ik het roer door aan Pepijn Brandon, die uitstekend geplaatst is om samen met de voortreffelijke bureauredactie en de altijd weer inspirerende wetenschappelijke redactie dit blad langs de prachtige landschappen en tussen sommige verraderlijke kliffen van de geschiedenis van de Lage Landen in hun globale context te loodsen. Helaas verlaat samen met mij ook Chantal Kesteloot de redactie. Zij heeft de voorbije jaren met veel ijver het redactiewerk verricht, maar gezien de preciaire toestand van de Belgische federale wetenschappelijke instellingen moet zij zich weer volledig aan het vele belangrijke werk van het Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (Cegesoma) kunnen wijden. Heel veel dank, Chantal, voor het geleverde werk! En veel succes aan de redactie bij het verder gestalte geven aan dit mooie tijdschrift!

Namens de redactie,

MARNIX BEYEN

From the editors – Editorial

In early 2025, in the Heaven of Historians, Jan Romein is reading the latest issue of *BMGN – Low Countries Historical Review*. He alternates between nodding approval and heaving a deep sigh he is unable to suppress. Renée Doehaerd, who read the issue before he did, looks up with amazement and also slight irritation from the book in which she is engrossed. Their

subsequent dialogue merits an integral rendition from the *Handelingen van de Hemel der Historici* (*Proceedings of the Heaven of Historians*, hereafter *HHH*).

Doehaerd: What is bothering you, Jan? Personally, I enjoyed this issue immensely.

Romein: Presumably because all the articles were written by women?

Doehaerd: Yes, I was pleased to notice that. Still, when I accepted my appointment as a history professor as the second woman ever at a Belgian university in 1951, I had hoped that by now we would no longer find this so unusual. I am, however, saddened not to find a single Belgian author among them.

Romein: But isn't Tjamke Snijders affiliated with a Belgian university?

Doehaerd: True, but recruiting Belgian authors for the journal remains difficult – although I understand that various Belgians are among the editors. Fortunately, North and South alike feature in this issue. That is as you want, isn't it? Admittedly, not the entire region 'from Dunkirk to Delfzijl' is covered (as you described in your *De Lage Landen bij de Zee* from 1934), but articles appear about Liège, Utrecht, and Amsterdam. Envisaging that the Netherlands as a whole would be addressed, did you not provide the impetus for the *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* during the war? After all, didn't that perspective, long after your unfortunate and very premature death, pave the way for *Bijdragen en Mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*? Is that not at least cause for pride, Jan?

Romein (*smiles broadly*): Yes, you are right. (*During the extended silence that follows, his face clouds over again.*) Still, academic historians today have not listened to me properly.

Doehaerd: What do you mean?

Romein: First, I did not dedicate my energies exclusively to the history of the Low Countries but strongly advocated more global approaches to the past. I see none of those in this issue. Will readers of the journal today need to seek such approaches in the work of authors from outside academia, such as the one in the book you are now reading? (*This turns out to be *Revolusi* by David Van Reybrouck, nvdv.*)

Doehaerd: Oh, but that global approach and the interest in the colonial past of Belgium and the Netherlands have figured several times in the journal in previous years and are expected to reappear in upcoming issues as well. But was there another reason why you felt nobody was listening to you?

Romein: Yes, and that is of still greater concern to me. In 1939, following a great deal of fuss, I accepted my position as professor of National History at the Municipal University of Amsterdam, I conveyed my worries about 'the fragmentation of history' (*assumes a didactical tone*). I was referring primarily to the historiography of the Eighty Years' War, but my diagnosis in fact addressed a far broader spectrum. The progressive specialisation of academic history, I argued, made telling enthralling and meaningful stories impossible. Historians increasingly subjected the past to a microscopic and less often to a telescopic view.

Doehaerd: Yes, I remember that well. That text was frequently read among historians of our generation.

Romein: But apparently no longer by those of the current generation. They have simply ignored my advice. Rather than attempting to reconnect the shattered image of history, they study each of those snippets separately and without mutual cohesion. They are indeed intriguing, that article by Tjamke Snijders about the politics of booklists in the High Middle Ages, the one by Fieke Smitskamp about changes in the use of language sounds

in seventeenth-century theatre texts, and the one by Nelleke Tanis on coping strategies of nineteenth-century widows following a cholera epidemic. But how do we relate them to more general narratives? How can we build a theoretical history around them? And can these stories still inspire us nowadays?

Doehaerd (*rolls her eyes*): There you go again, with your systemic coercion. Just because these articles are about clearly circumscribed themes, or because they are not about individuals that Annie (*Verschoor, the wife of Jan Romein, nvdr*) and you would qualify as *Erflaters der beschaving* (Testators of civilisation), does not mean that they are of no interest. Are we as historians not tasked with visualising precisely these aspects of life, not primarily because of how they might still benefit us today, but precisely because they are different? It reminds me of what I said on 31 March 1946 – I was still an archivist back then – at a meeting of the Belgische Vereniging voor Archivarissen, Bibliothecarissen en Conservatoren van Musea (Belgian Association for Archivists, Librarians, and Museum Curators). At the time, I advocated preserving each document ‘reflecting the behaviour of groups and therefore having a scope of a general nature.’ The future historian must be able to imagine, I continued, ‘what in our time was the conduct of a worker, of a farmer, of a financier, of a trader, of a servant, of a music-hall performer, of a professor, of a banker, and so on.’ After all, as a historian, I wanted to be able to do the same about people and groups in the past.

Romein: *Amai* (*he had become proficient in Flemish while in heaven, nvdr*), can you recite your entire oeuvre by heart?

Doehaerd (*blushes slightly*): No, absolutely not, but twenty-five years ago – that was shortly before my death – this section was quoted in the PhD thesis of a young Belgian historian. If I am not mistaken, he now chairs the editorial board of *BMGN*. What I meant to say, however, is that the authors of this issue have realised my expectations of historians back then. As a freethinking woman who taught at the Vrije Universiteit Brussel, for example, I am fascinated to determine that trinitarian ideas were so important to monks in the High Middle Ages, that they tried to disseminate them via their booklists. And is it not intriguing that audiences at performances of plays by Vondel heard the prestigious /z/ sound far more frequently than those who went to see plays by Bredero? Is it not relevant to see how resourceful widows from the working and lower-middle classes needed to be to make ends meet before the rise of the welfare state, during and after an epidemic? I am so happy that the sources have been preserved to make the experiences of all these groups visible and even audible! And in fact I envy historians today, for the complex digital methods they possess to link these experiences to specific groups and periods as well.

Romein: Yes, perhaps you are right, but...

Eric Defoort (*who had joined the conversation by then*): ... but you would still like to discover the great system behind all those experiences? Well, you are truly the type of ‘grasping historian’ I once settled the score with in a booklet...

Having reached this point, we will leave these historians to their endless discussion, joined by continuously increasing numbers of colleagues. Those who are interested can read about them in the *HHH*, of which the word count defies measurement even by the most adept digital tool. As chair of *BMGN*’s editorial board, I am of course delighted that this journal continues to instigate so much discussion among those in celestial circles, and I can only hope

that some of this takes place in terrestrial settings as well. I am especially pleased that this periodical remains a forum for studying the most diverse life forms and life experiences on this relatively restricted territory of the Low Countries, where so many commonalities but also such deep differences have evolved. After six years on the editorial board – including three years as chair – I am concluding with this editorial, although I will of course remain in touch with the journal as a reader.

With the utmost confidence, I am handing over to Pepijn Brandon, who is optimally positioned, together with the excellent editorial office and the perpetually inspiring editorial board, to guide this journal across the magnificent landscapes and between some treacherous cliffs of the history of the Low Countries in their global context. Unfortunately, my departure from *BMGN* coincides with that of Chantal Kesteloot. Over the past years, she has worked with great diligence as a member of the editorial board. Considering the precarious state of the Belgian federal scientific institutions, however, she needs to devote herself entirely to the abundance of important work at the Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (Study and Documentation Centre for War and Contemporary Society, Cegesoma). We are deeply indebted to you, Chantal, for the work you have done! And I wish the editorial board all possible success in continuing to design and realise this fine journal!

From the editors,

MARNIX BEYEN